

NEGENTIG JAAR AMATEURFILM 1898 - 1988

De Smalfilmerij lijkt een beetje op de achtergrond te geraken. De ontwikkelingen op het gebied van de video heeft een duidelijke voorsprong genomen. Er wordt nauwelijks meer smalfilm-apparatuur gemaakt. Toch zijn er nog duizenden film-amateurs in Nederland, veelal verenigd in filmclubs, actief met het medium film bezig. Elke maand zijn er in diverse regio's wedstrijden te zien en ook op landelijk niveau wordt nog menig amateurfilmwedstrijd georganiseerd.

De amateurfilmers worden nog elke twee maanden op de hoogte gehouden van al het nieuws op het amateurfilmfront in het Smalfilmhobbyblad in een nieuw jasje; AV Amateurfilmer. Het blad richt zich al geruime tijd op film en video. En terecht, je kunt nu eenmaal niet je ogen sluiten voor nieuwe ontwikkelingen. Video heeft veel nieuwe mogelijkheden maar tegelijk ook zijn beperkingen: Er is nog geen oplossing gevonden om videoopnamen voor de toekomst te bewaren. De enige oplossing, maar nog peperduur, is het video-signaal weer over te brengen naar film. Vele archieven buigen zich nu al over dit immense en kostbare probleem. Het is inmiddels al weer negentig jaar geleden dat de eerste amateurfilm-apparatuur werd uitgevonden. En die eerste opnamen zijn, mits goed geconserveerd, nu nog te aanschouwen.

Henk Verheul, conservator van de Stichting Smalfilmmuseum, wedijvert voor een permanent museum, waarin de geschiedenis van de amateurfilm levend wordt gehouden.

menten die zich uitstrekken over een periode van vele eeuwen.

Een eerste, zij het primitieve, vorm vinden wij terug in de schaduw- of schimmenspelen enkele honderden jaren terug in het verre oosten. Vanuit Indonesië en

Negentig jaar amateurfilm. Zullen wij het eeuwfeest nog halen?

De uitvinding van de cinematografie is het resultaat van vele pogingen en experi-

*Eastman van Kodak
en Thomas Edison, uitvinder van
de KINE-
TOGRAPH, in 1928.*

NR. 12 2e JAARGANG - 15 DEC. 1933

HET VEERWERK

MAANDBLAD
VOOR DEN KINO AMATEUR

OFFICIEEL ORGAAN DER
NEDERLANDSCHE SMALFILMLIGA

Turkije komen deze voorstellingen in de 18e eeuw in Europa terecht, waar de Fransman Seraphin vanaf 1776 voorstellingen gaf in Versailles. De Laterna Magica of toverlantaarn ontstond in de 17e eeuw. De Duitse pater Athanasius Kircher verbond de wetenschap met het vermaak door met honing bijen op een glazen plaat te hechten en te projecteren. Op het scherm verschenen dan kolossale angstaanjagende monsters, die vooral omdat ze bewogen een overweldigende indruk maakten op de toeschouwers. In 1898 maakte de firma Wrech & Son in Londen de eerste 17,5 mm film met middenperforatie.

Hiernaast één pagina uit „Het Leven” (1912); onder amateur Henk Verheul
 van Stichting Smalfilmmuseum, postbus 60
 1260 AB BLARICUM (NL) tel. 02152-56771
 (foto: Mounir Raiss)

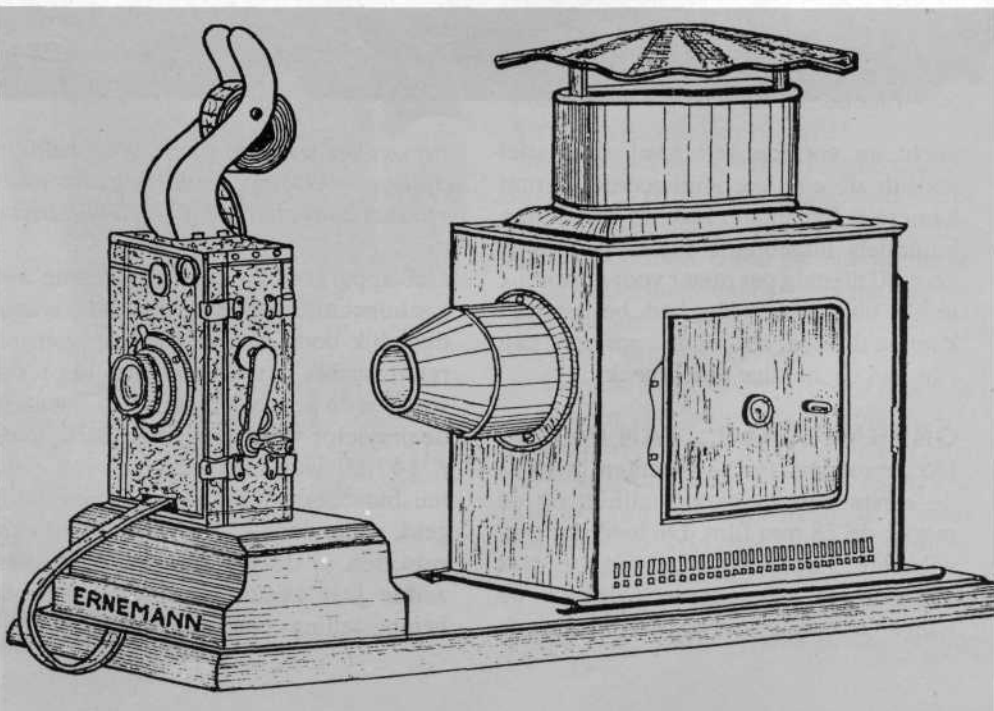
Het resultaat was een veel groter beeld-
 oppervlak. De voor deze film gemaakte
 kamera, de Biokam, was nog niet uitge-
 rust met een zoeker. In plaats daarvan
 stak uit de daglichtkassette een stukje
 matgemaakte film, waarmee men enig-
 zins de beeldbegrenzing kon instel-

len en scherpstellen.
 Voor projectie kon het apparaat worden
 gekoppeld aan een lantaarn. Er was
 echter geen rekening gehouden met het
 opwikkelen van de film. Tijdens de voor-
 stelling kwam de film terecht op de vloer
 van de huiskamer. En de film was ook
 nog uiterst brandbaar.
 Als lichtbron gebruikte men in die jaren
 een booglamp, kalklicht of gaslicht wat
 het gevaar alleen nog maar vergrootte.
 Voor dit systeem van de Biokam werd
 reclame gemaakt met de slogan 'Ani-
 mated Photography for Amateurs' zodat
 het begrip amateurfilmer was geboren.

DE SMALFILMCAMERA IS GEBOREN

De eerste Europese smalfilmkamera
 kwam op de Duitse markt in 1903. De
 firma Heinrich Ernemann maakte de
 Ernemann Kino voor 17,5 mm film met

CINEMATOGRAFEN PATHÉ FRÈRES

„KOK”.

DE HUISBIOSCOOP BINNEN IEDERS BEREIK.

Wegens de bijzonder gunstige ontvangst welke het toestel „KOK” sedert zijn invoering hier te lande, nog geen 6 maanden geleden, heeft ondervonden en om tegemoet te komen aan den wensch door een groot aantal gezinnen geuit, hebben PATHÉ FRÈRES besloten, om de verbreiding van deze toestellen te vergemakkelijken, over te gaan tot den verkoop met betaling van het toestel binnen 24 maanden.

Daardoor wordt elk gezin nu in staat gesteld zulk een toestel in eigendom te hebben en, dank zij een verhuurstelsel van films, waarvan de voorraad steeds en geregeld wordt aangevuld, is het Huis PATHÉ FRÈRES, dat de eerste is geweest met de invoering van de Huis-Bioscoop, ook de eerste om die

binnen ieders bereik te brengen.

Beschrijving van het Toestel.

Familie-voorstelling met de „KOK”.

Beschrijving van de Films

LICHT. De sensationele nieuwheid met dit toestel bereikt is de automatische en onafhankelijke opwekking van de lichtbron; het is bijgevolg niet noodig om thuis de electriciteit, gas of andere verlichtingsmiddelen te hebben. Zoodra het toestel in werking gebracht wordt, brengt het zelf zijn electriciteit voort en de aanwending daarvan is zoodanig, dat elk gevaar, overschillig wat er ook gebeurt, absoluut onmogelijk is.

WERKING. Het toestel kan worden geplaatst op iedere stevige tafel, de behandeling is buitengewoon eenvoudig en iedereen kan er mee omgaan na lezing van het voorschrift of na een enkele uitlegging.

SOLIDITEIT. De samenstelling is zoo extra sterk, dat men zou kunnen zeggen, dat het toestel onverslijtbaar is.

ONBRANDBAARHEID. Niet alleen dat, zooals hiernaast gezegd, met het toestel elk brandgevaar bepaald buitengesloten is, kan hier daaraan worden toegevoegd, dat ter voorkoming van elk gevaar door van het toestel onafhankelijke oorzaken, de films, die wij leveren, onbrandbaar zijn. Althans dus bij toeval in aanraking komen met eenig vuur, door het vallen van een lamp, van een kaars of van een brandende sigaar, enz., bestaat er geen enkel gevaar.

SOORT DER FILMS. Bijzondere zorg wordt besteed aan de keuze, zoodat zij door iedereen gezien kunnen worden; de collectie omvat de beste comische, reizen, sport, sprookjes, enz., enz., enz.

DE INSTALLATIE voor het gebruik gereed, omvattende het complete toestel met sierlijke kap, het projectieschild met doos en montuur, het elektrische gloeilampje, ongeveer 100 Meter film (minstens 2 onderwerpen) wordt geleverd tegen

f 6.75.

per maand, gedurende 24 maanden.

Bij niet uitvoering van de bestelling, welke wij ons voorbehouden, wordt het geheele bedrag teruggezonden.

Voor den verkoop tegen contante betaling bij aflevering blijft de prijs van de installatie, als boven omschreven, bepaald op fl. 148.50.

Men sende nevensstaand inteeckenbiljet ingevuld en geteeckend, tegelijk met de eerste betaling aan den verleggenwoordiger voor Nederland L. INFROIT, Keizersgracht 456, Telefoon 9790, Amsterdam, waar tevens alle andere inlichtingen te verkrijgen zijn en het toestel in werking te zien is.

INTEEKENBILJET.

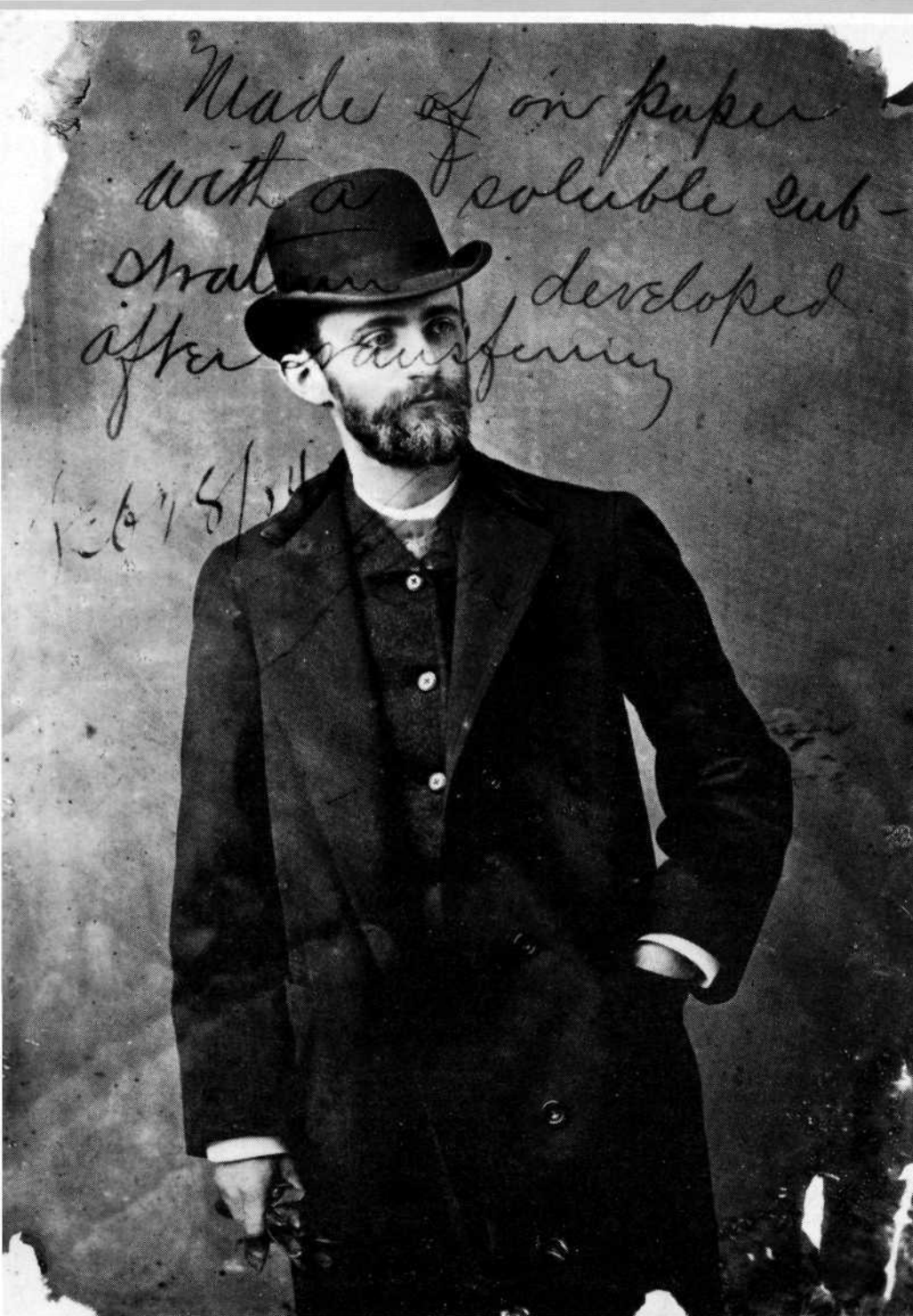
Gezinnen te zenden de complete installatie Huisbioscoop „KOK” op voorwaarde als in advertentie vermeld f 6.75 per maand gedurende 24 maanden.

Hierbij postwissel voor de eerste betaling.

Naam en Voornamen (A, H, I) _____ straat No. _____
 Woonplaats _____
 Beromp _____

per beeld een rechthoekig perforatiegat, waardoor het al spoedig de bijnaam Ernemann Einlochfilm verwierf.
 Gekoppeld aan een lantaarn op een plank deed de kamera ook dienst als projector.
 De Ernemann Kino's werden goed ver-

George Eastman in 1884.

Jong en energiek
zet hij de firma KODAK op.

cope projector voor 22 mm film. De filmstrook die een lengte had van veertig meter bevatte drie beeldreeksen naast elkaar.

In de jaren daarna stagneerde de ontwikkeling in Europa door de eerste wereldoorlog van 1914-1918.

SLOW BURNING ONLY...

Met de door J.G. Capstaff ontwikkelde omkeerfilm was men in 1919 een grote stap dichterbij een gemakkelijk verwerkbaar amateurfilm gekomen. De film had een veel fijnere korrel en een beeldgrootte van 7,5 x 10,4 mm. In mei 1920 waren prototype van film en kamera klaar, maar het zou nog tot 1924 duren voordat Kodak de 16 mm film lanceerde.

Toen de eerste projector de Ciné Kodak A op de markt verscheen stond er op het apparaat een merkwaardige aanduiding: *for slow burning film only...*

DE BABY...

Intussen ontwikkelde Pathé in Frankrijk in 1921 het 9,5 mm formaat met middenperforatie. Het beeldoppervlak was bijna gelijk aan dat van de 16 mm film. Voor deze nieuwe doorbraak van de amateurfilm kwam Pathé in 1922 met de *Pathé Baby projector*. De gekochte films zaten in kleine ronde kassettes, waarin de film na vertoning ook weer teruggespoeld werd. Door de snelle ontwikkeling van de omkeerfilm kwam ook het zelf opnemen spoedig binnen handbereik van de amateurfilmers. In december 1923 kwam de Pathé Baby kamera in de handel voor kassettes van 9 meter film.

Om aan de behoefte van kleur tegemoet te komen kon de projector worden voorzien van een kleurenschijf, zodat een nachtelijke scène blauw en een brand rood werd geprojecteerd.

KINO-WEDSTRIJD...

In 1927 werd in Nederland de eerste Nationale Kinowedstrijd georganiseerd door de Nederlandse Amateurfotografen Vereniging te Amsterdam. De eerste prijs van deze eerste amateurwedstrijd

kocht en vormde een goed alternatief voor de dure en gecompliceerde 35 mm kamera's. Ernemann leverde vanuit hun inmiddels uitgebreide filmarchief films voor 80 pfennig per meter voor vertoning in de huiskamer. Hij had beslist niet kunnen denken, dat hij de voorloper zou zijn van de huidige videotheek.

ONBRANDBAAR... VAN PATHÉ

De gebroeders Pathé brachten in 1912 de eerste onbrandbare smalfilm op de markt; de 28 mm film. De hiervoor ontwikkelde *Pathé KOK projector* was voorzien van een dynamo. Door aan de slinger te draaien wekte de dynamo de

stroom op voor de lamp. Een belangrijke ontwikkeling, omdat nog niet iedereen was aangesloten bij het elektriciteitsnet.

Het apparaat had het uiterlijk van een naaimachine. De constructeurs waren duidelijk door de naaimachine geïnspireerd bij het ontwikkelen van het loopwerk en de gebogen metalen kap, waarin de projector werd getransporteerd. Voor f 147,50 was men eigenaar van deze huisbioscoop. Voor die tijd een hoop geld, zodat de machine alleen werd aangehouden in de betere kringen. In hetzelfde jaar kwam Edison weer in de belangstelling met de Home-Kinetos-

*Het Super 8 Tijdperk....
Het gemak dient
de amateurfilmer*

*Prijs
Nederlandsche Smalfilm Liga*

*werd gewonnen door Dick Laan, die al
vanaf 1917 films had gemaakt.*

Dick Laan mag beschouwd worden als de eerste serieuze amateurfilmer in Nederland, alhoewel hij meer bekendheid kreeg als auteur van de *Pinkeltje* boeken.

In 1930 zette *Focus* de traditie voort en vanaf 1932 waren er jaarlijkse wedstrijden van de toen opgerichte *Nederlandse Smalfilm Liga*. De filmamateurs hadden behoefte aan meer onderling contact en er werden vele filmclubs in het land opgericht.

In hetzelfde jaar presenteerde Kodak de normaal achtfilm die door het gebruik ook wel, dubbel-acht werd genoemd. Voor de tweede maal ondervond de amateurfilmerij een geweldige opleving en een keur van nieuwe apparaten overspoelden de markt.

HET VEERWERK

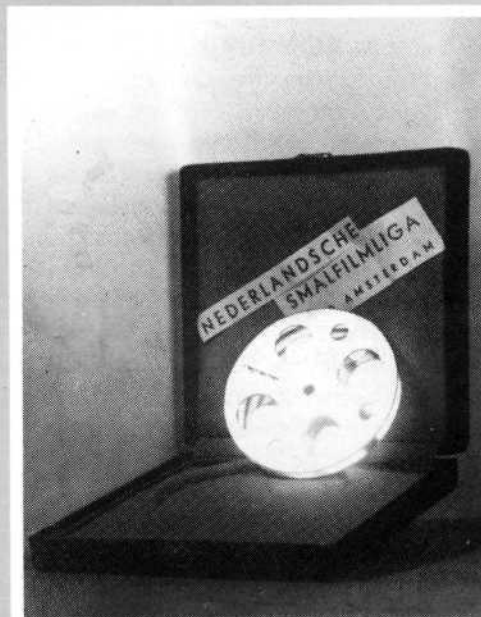
De kamera's waren voorzien van een *veerwerkmotor*, die na het opnemen van een scène telkens opnieuw moest worden opgewonden. Vóór- en tegenstanders van de 8 mm en 9,5 mm film bestreden elkaar in het lijfblad 'Het Veerwerk', dat vanaf 1932 onder redactie van Dick Boer de amateurfilmers maandelijks op de hoogte hield van alle nieuwtjes op de markt.

Een jaar later verscheen de eerste professionele amateurkamera de *Ciné Kodak Special* en de ontwikkeling ging als maar verder met nog maar drie filmformaten in de strijd; 8, 9,5 en 16 mm.

Er kwamen zelfs projectoren op de markt waarmee men na een kleine ingreep elk van deze drie formaten kon projecteren.

Na de tweede wereldoorlog, waarin de ontwikkeling opnieuw stagneerde, was het materiaal uiterst schaars. Maar de amateurfilmers bleken vindingrijk. Sommigen bouwden zelf hun projector. En in het blad *Veerwerk* verschenen allerhande artikelen, bijvoorbeeld over het zelf vervaardigen van filmspoelen van conserveblikjes.

Hier begon George Eastman zijn carrière

TRANSPARANT CELLULOID

De Nederlandse fysicus *Christiaan Huygens* ontwierp een meer geperfectioneerde uitvoering van de lantaarn door het gebruik van een objectief.

De Belg *Etienne Gaspard Robert*, beter bekend als *Robertson*, plaatste zijn lantaarn op een rijdend onderstel. Door zijn fantasiecoop naar voren en naar achteren te bewegen ontstond het principe van het zoom-effect.

Joseph Antoine Plateau, hoogleraar aan de universiteit van Gent, maakte in 1832 een speelgoed-achtig apparaatje. Met een reeks fase-tekeningen kon men de illusie van beweging opwekken. Dit was een van de belangrijkste fasen naar het ontstaan van de Cinematografie.

De ontwikkeling van de Chronofotografie, waarmee men snel achter elkaar foto's kon maken en dus een beweging

kon vastleggen was de volgende stap. De werkelijk beslissende stap was de uitvinding van het transparante celluloid door Hannibal Goodwin in 1887. *George Eastman ontwikkelde de celluloidfilm en bracht deze in productie.* Het lukte W.K. Laurie Dickson in Edisons fabriek de eerste filmkamera te bouwen, waarin 35 mm brede en aan beide zijden vier maal geperforeerde film kon worden gebruikt. Edison zag mogelijkheden om zijn eigen uitvinding de Fonograaf te combineren met het bewegende beeld. Het resultaat was te zien in een soort kijkkast: de Kinetoscope. Op 28 december 1895 tenslotte lukte het de gebroeders Lumière de kijkkasten van Edison te overtreffen door in Parijs met hun Cinematographe de eerste openbare filmvoorstelling ter wereld te geven. De Cinematografie was geboren.

DE FILM KON SMALLER

Na de opzienbare uitvinding van *Auguste en Louis Lumière* in 1895 werden heel wat mensen geprikkeld om met dit nieuwe medium te experimenteren.

De Britse fotograaf *Birt Acres* kwam in 1898 op het idee om de 35 mm filmstrook te halveren in 17,5 mm film. Hij ontwikkelde daarvoor een kamera, die ook dienst deed als projector. Hij liet de laatste drie letters van zijn eigen naam weg en doopte zijn uitvinding de *Birtac*. *Birt Acres* mag beschouwd worden als de uitvinder van de smalfilm.

Hij leverde bovendien het principe waardoor later in de jaren dertig de dubbelacht film ontstond; door 16 mm te halveren.

HET WERD SUPER

De meest recente verandering in de amateurfilm was de introductie van *Super-Acht film* door Kodak in 1965. *Tege-
lijkertijd brachten de Japanners het
Single 8- formaat in de handel. Beide
systemen bestaan nog steeds.*

*De laatste werkelijk grote doorbraak
vormde de introductie van de Super-
acht geluidskamera door Kodak in
1973. Beeld en geluid konden nu beide
direct op de smalle film worden vast-
gelegd, doch het monteren van de film
werd weer bemoeilijkt omdat beeld en
geluid 18 beelden ten opzichte van el-
kaar verschoven lagen.*

Tegenwoordig heeft de filmamateur de meest geavanceerde apparatuur binnen handbereik. *In negentig jaar heeft het
medium zich ontwikkeld als zeer vol-
wassen en een belangrijke bijdrage ge-
leverd aan onze cultuur.*

Snelle ontwikkeling in de direct-klaar kamera's zorgden ervoor dat met het Polavision-systeem in 1979 de film in kassette binnen drie minuten gereed is voor projectie.

De komst van de amateur-video heeft de ontwikkeling van de smalfilm vrijwel stilgelegd.

Blijkens de grote aktiviteit in de vele amateurfilmclubs in Nederland is de negentig jaar oude smalfilm beslist nog niet dood. De ouderen zien met lede

*ogen toe hoe jongeren worden aange-
trokken door het snelle medium video.
Het belangrijkste mogen we hierbij niet
uit het oog verliezen. Het zelf bezig zijn
met maken van een beeldverhaal blijft de
essentie. Voor welk medium men ook
kiest. Samen zullen wij dan het eeuw-
feest wel halen. De volgende tien jaar zal
het uitwijzen.* ■